

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Балджи М. Д., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та планування бізнесу Одеського національного економічного університету (м. Одеса)

Актуальність обраної теми дослідження полягає у вирішенні проблеми утворення та накопичення відходів усіх класів небезпеки, відсутність діючої системи управління та поводження з ними. Все це сприяє збільшенню навантаження на навколишнє середовище та погіршенню екологічного стану довкілля України. Особливо важливим є питання поводження з твердими побутовими відходами, що пов'язано з екологічною, соціальною та економічною складовими існування міст та містечок країни. Об'єми накопичених в Україні відходів дозволяють віднести її до однієї з найбільш техногенно-навантажених країн світу. Останніми роками намітились позитивні тенденції у сфері державного регулювання системи поводження з відходами, але на сьогоднішній день в країні ще не створена відповідна нормативно-правова база, яка б поступово наближалася до вимог європейського законодавства. Профільними міністерствами і відомствами, громадськістю країни приділяється недостатня увага до контролю створення та розміщення відходів, їх впливу на здоров'я людини і навколишнє середовище. Тому ситуацію не можна визнати задовільною. Невідповідність між прогресуючим накопиченням відходів і заходами, спрямованими на запобігання їх створення, утилізацію, знешкодження і видалення, загрожує не тільки поглибленням екологічної кризи, але й загостренням соціально-економічної ситуації в цілому. Ситуація в сфері поводження з відходами в Одеській області постійно ускладнюється, що обумовлено бурхливим і не завжди підконтрольним розвитком підприємств рекреаційного напрямку, торгівлі, медицини, побутової хімії та багатьма іншими.

Вирішення проблеми, на нашу думку, повинно розпочинатися з розробки теоретико-методологічного підходу щодо використання відходів та аналізу досвіду високорозвинутих країн, який ще досі не узгоджено на загальному рівні.

Комплексний процес використання відходів в Україні регламентується Законом України «Про відходи» №187/98, що був прийнятий Верховною Радою ще у 1998 році. Він складається з напрямків, спрямованих на запобігання утворенню відходів, їх збирання, переміщення, зберігання, оброблення, утилізацію, видалення, знешкодження і захоронення, включаючи контроль за цими операціями та нагляд за місцями видалення з використанням екологічного аудиту. Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації було прийнято Державний класифікатор відходів, але він мав галузевий характер, що не дає змоги зробити всебічний систематизований облік утворення й поводження з відходами, а особливо розділяти побутові відходи.

Майже в усіх країнах світу проблема відходів розглядається як пріоритетна і має відповідну державну підтримку. Потенційні руйнівні ефекти відходів, що прогножуються на майбутнє, змусили зосередити зусилля вчених та урядів європейських та інших країн для того, щоб узяти проблему відходів під контроль.

У розвинутих країнах світу система поводження з відходами охоплює комплекс заходів, що визначаються такою послідовністю [1, с. 118]: обмеження утворення (виробництва) відходів; утилізація; екологічно безпечне видалення відходів. Згідно з існуючими статистичними даними, у кожній країні створюється різна кількість відходів. Це обумовлено не тільки наявністю державної політики, відповідними законодавчими та адміністративними документами, а й менталітетом населення та необхідністю використання ресурсів, як вторинної сировини.

При порівнянні зарубіжного досвіду з реальною обстановкою в Україні, можна стверджувати, що у цивілізованому світі всі підприємства, які виробляють продукцію в упаковці, власноручно приймають і утилізують використану упаковку або охайно сплачують внески за роздільне збирання і утилізацію іншим організаціям, які взялися за цю роботу. Чітко подається встановлена звітність. А в Україні цього ще немає. Однак, не треба виключати той факт, що вітчизняні фахівці мають достатньо пропозицій щодо поводження з відходами, а українська промисловість здатна створювати всю необхідну для цього техніку і устаткування. Проте слід розуміти, що головним учасником будь-яких програм поводження з побутовими відходами повинні бути підприємці і населення.

На сучасному рівні загальна маса накопичених на території України відходів (у поверхневих сховищах) перевищила 25 млрд. тонн, що у розрахунку на 1 км² площі становить близько 40 тис. тонн (з них токсичних – 5 тис. тонн) і є одним з найвищих показників утворення та накопичення відходів серед країн у світі. Згідно зі статистичними даними загальний щорічний обсяг утворення відходів у державі становить 700-720 млн. тонн [2, с.266]. Така ж ситуація склалась і у сфері поводження з побутовими відходами. У містах та селищах міського типу щороку утворюється близько 40 млн. м³ сміття (приблизно 0,8м³ на одного мешканця), яке накопичується на 608 міських звалищах та утилізується на 2 сміттєспалювальних заводах [3, с. 4]. Традиційно, поширена в державній та зарубіжній практиці, технологія зі знешкодження твердих побутових відходів (ТПВ) на звалищах не відповідає екологічним вимогам та викликає протидію сільського населення, на землях якого будуються такі об'єкти.

Особливо небезпечна ситуація склалась у гірських та курортних регіонах, де понад 90% звалищ є джерелом інтенсивного забруднення підземних водоносних горизонтів і небезпечні для населення з погляду дотримання санітарно-епідеміологічного стану проживання. Існуюче використання твердих побутових відходів також неефективне, тому що найчастіше застосовуються макулатура, склобій, металобрухт, вторинні полімерні матеріали. Це дає невеликий прибуток для деяких міст і селищ, але

й не зменшує обсягів відходів, які йдуть на спалювання або захоронення на звалищах.

Питання поводження з твердими побутовими відходами в Україні історично було покладено на комунальне господарство, тому вирішення проблем раціонального поводження із ТПВ слід розглядати у контексті обґрунтування інноваційного процесу у комунальному секторі. Це вимагає пошуку економічно привабливого підходу, який би, з одного боку, дозволяв забезпечити фінансування з різних джерел та створити привабливі умови для залучення інвестицій у зазначену сферу, а з іншого – така діяльність не повинна наносити шкоди навколишньому середовищу.

З нашої точки зору, найефективнішим чином вирішити це завдання можливо на основі розроблення та впровадження інвестиційної стратегії поводження з ТПВ на рівні регіону, що допоможе не лише зменшити вплив на довкілля в результаті захоронення відходів на полігонах, але й дозволить отримати додаткове джерело вторинної сировини та енергетичних ресурсів.

Метою управління природоохоронною діяльністю в сфері обігу відходів є мінімізація їхнього утворення й нагромадження. Проте, унаслідок зростання масштабів матеріального виробництва, домінування споживацьких переваг, що зберігається, і ряду інших причин, в даний час, проблема твердих побутових відходів переросла регіональний рівень. Сьогодні вона сприймається як одна з глобальних екологічних проблем, без рішення якої неможливо забезпечити ефективне управління якістю довкілля.

Інвестиційно-інноваційна привабливість інвестування у промислове перероблення ТПВ на рівні регіону залежить від наступних основних факторів: високий рівень концентрації цінних вторинних ресурсів у складі ТПВ; можливість розміщення підприємств з випуску продукції із вторинних ресурсів; відсутність активності з промислової переробки ТПВ; відсутність організованого ринку вторинної сировини; відсутність конкурентів, які займаються промисловою переробкою ТПВ; можливість досягти конкурентних переваг за рахунок суттєвого зниження собівартості продукції; низька вартість робочої сили.

Ефективне вирішення комплексу питань, пов'язаних з поводженням з побутовими відходами, можливе лише за умови визначення основних напрямів та розв'язання основних завдань з реалізації державної політики у сфері поводження з відходами. В Одеській області існує досвід створення елементів організаційно-економічного механізму, до яких належить стратегія управління, а саме – комплекс управлінських рішень, що задають швидке реагування підприємства на зміни зовнішньої кон'юнктури шляхом стратегічного маневрування, перегляду цілей і корегування загального напрямку розвитку.

Паралельно акцент має робитися на розробленні і впровадженні спеціальних механізмів спрямування ділової активності суб'єктів господарської діяльності, пов'язаної з поводженням із відходами. Можливе створення екоіндустрії поводження з відходами, яке має включати: організацію збирання і переробки відходів, здійснення конкретних

проектів знешкодження чи утилізації відходів, визначення шляхів розвитку ринку вторинної сировини, обґрунтування конкретних напрямків економічної та інвестиційної політики, підтримка приватного бізнесу, створення комп'ютерної інформаційної системи управління даними про відходи, роботу з населенням тощо. Для цього, на нашу думку, необхідно будівництво спеціалізованого заводу з переробки відходів. Питання про будівництво такого комплексу вже піднімалось і планувалось його створення у 2006 році. Проектна вартість заводу на той час складала майже 50 млн. грн. Подібні підприємства планувалось створити в Чорноморську, Роздільній та Білгород-Дністровському. Але ні один з них не було побудовано.

Збиток, який наноситься навколишньому середовищу в результаті полігонного поховання твердих побутових відходів, якісно виявляється в забрудненні всіх компонентів навколишнього природного середовища, а також вилученні з господарського обороту значних територій і має реальний вимір. При полігонному захороненні 1 т ТПВ в Одеській області величина еколого-економічного збитку від забруднення довкілля складає в середньому 3 млн. 276 тис. грн/рік.

Реалізація регіональної стратегії розвитку здійснюватиметься з широким залученням інституцій регіонального розвитку, громадських організацій, представників бізнес-структур, професіональних спілок, представництв іноземних та міжнародних організацій, що діють на території області. Виконання завдань та пріоритетні напрями стратегії фінансуватимуться також за рахунок коштів суб'єктів підприємницької діяльності.

Організаційний механізм варто розглядати як системно-організовану сукупність суспільних відносин (економічних, правових і т.д.) і форм їхнього прояву. Ґрунтуючись на такому визначенні, організаційний механізм управління відходами представляється коректно ототожнювати з упорядкованою системою економічних, адміністративно-правових і соціокультурних інструментів, які в сукупності здатні забезпечити реалізацію цільової функції природоохоронної діяльності в сфері обігу твердих побутових відходів.

Таким чином, стратегічний аналіз господарської діяльності із залучення накопичених відходів у виробничий оборот, що будується на аналізі переваг і недоліків організації, можливостей і погроз; системи цінностей керівництва й визначають головні цілі дозволяє розробити стратегічний план, у якому відбита сукупність фундаментальних основ діяльності на середньостроковий та довгостроковий періоди.

Література:

1. Ісаєв С. Д. Вплив звалищ на здоров'я людини // Проблемы сбора, переработки и утилизации отходов. – Одесса: ОЦНТЭИ, 2001. – 318 с.
2. Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М. Екологічний менеджмент: підручник. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 432 с.
3. Иваненко В. В. Управление эффективностью использования ресурсов производства: научн. изд. – Х.: изд-во ХНЕУ, 2005. – 368 с.